

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 930.2:33-057:070(477.74-21«1840»

Т.Г. Гончарук, І.С. Дружкова
**ПУБЛІКАЦІЇ Д. ЖУРАВСЬКОГО НА ШПАЛЬТАХ
ГАЗЕТИ «ОДЕССКИЙ ВЕСТНИК» 1840 р.**

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, вул.Дворянська,
2, м.Одеса, 65082, Україна

Гончарук Тарас Григорович, д.і.н., професор кафедри історії України,
e-mail: Tarasiy2004@ukr.net

Одеська національна академія харчових технологій, вул.Канатна, 112, Одеса,
65039, Україна

Дружкова Ірина Сергіївна, к.і.н., доц., доцент кафедри соціології, філософії
та права, e-mail: irise2002@gmail.com

АНОТАЦІЯ

У статті приділяється увага майже невідомій сторінці життя видатного українського економіста та статистика Дмитра Петровича Журавського, а саме одеський період його життя у 1840 р. Дослідники розглядають три публікації пов'язані наскрізною темою та назвою, які були вміщені у 1840 р. в провідній газеті краю «Одесском вестнике» та мали загальну назву «Про Англійський банк й лондонську біржу для фондів». Це спроба введення у науковий обіг та аналіз публікацій. Робиться висновок, що «одеський період» в діяльності Д. Журавського потребує подальшого дослідження, як і місце Одеси загалом у науковому доробку цього визначного українського статистика.

Ключові слова: Журавський Д.П.; «Одесский вестник»; англійський банк; англійська біржа; євреї.

Т.Г. Гончарук, И.С. Дружкова
**ПУБЛИКАЦИИ Д. ЖУРАВСКОГО НА СТРАНИЦАХ
ГАЗЕТЫ «ОДЕССКИЙ ВЕСТНИК» В 1840 Г.**

Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова,
ул.Дворянская, 2, м. Одесса, 65082, Украина

Гончарук Тарас Григорьевич, д.и.н., профессор кафедры истории Украины, e-mail: Tarasiy2004@ukr.net Одесская национальная академия пищевых технологий, ул.Канатна, 112, Одесса, 65039, Украина

Дружкова Ирина Сергеевна, к.и.н., доц., доцент кафедры социологии, философии и права, e-mail: irise2002@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается почти неизвестная страница жизни выдающегося украинского экономиста и статистика Дмитрия Петровича Журавского, а именно одесский период его жизни в 1840 г. Исследователи рассматривают три публикации, связанные сквозной темой и названием, которые были опубликованы в 1840 г. в ведущей газете края «Одесском вестнике» и имели общее название «Об Английском банке и лондонской бирже для фондов». Это попытка введения в научное обращение и анализ указанных публикаций. Авторы делают вывод, что «одесский период» в деятельности Д. Журавского нуждается в дальнейшем тщательном исследовании, как и место Одессы в целом в научном наследии Д. Журавского.

Ключевые слова: Д.П. Журавский; «Одесский вестник»; английский банк; английская биржа; евреи.

T.G. Goncharuk, Druzhkova I.S.

**PUBLICATIONS OF D. ZHURAVSKOGO ON THE PAGES
OF NEWSPAPER «ODESSKYI VESTNIK» IN THE 1840.**

Odessa I.I.Mechnikov National University, Dvorianska st., 2, Odessa, 65082,
Ukraine

Goncharuk Taras Grygovych, doctor of History, professor of department of history of Ukraine, e-mail: Tarasiy2004@ukr.net

Odessa national academy of food technologies, Kanatna st., 112, Odessa, 65039,
Ukraine

Druzhkova Irena Sergiivna, PhD in History, Associate professor of Department of Sociology, Philosophy and Law, e-mail:irise2002@gmail.com

ABSTRACT

In the article authors have examined almost unknown page of life of the prominent Ukrainian economist and statistician Dmitro Petrovych Zhuravskiy. There was the Odessa period of his life in 1840. Researchers examined three publications, which have had general theme and general title and have been published in 1840 in the leading newspaper these provinces. It was the «Odesskyi vestnik (Odessa announcer)» and had the general title «About English bank and English exchange for funds». Authors have made an attempt of introduction to the scientific appeal and analysis of these publications. It was an attempt of introduction to the scientific appeal and analysis of the indicated publications. Authors draw conclusion, that the «Odessa period» in activity of D. Zhuravskogo needs more careful research. The place of Odessa on the whole in the scientific legacy of D. Zhuravskogo needed as well scrutiny.

Keywords: *D.P. Zhuravskiy; «Odesskyi vestnik; English ban; English exchange; Jews.*

Постаті видатного українського економіста та статистика Дмитра Петровича Журавського (1810 – 1856 рр.) вже приділялася увага у вітчизняній та російській історичній і економічній літературі. Дослідники, зокрема, відзначали внесок Д. Журавського у розвиток статистичної думки в Україні [1, с. 79 – 91], величезний доробок щодо вивчення статистики та етнографії Київської губернії [2, с. 176 – 177], послідовну антикріпосницьку позицію [3, с. 58 – 62] та ін.

Проте в науковій літературі, ще недостатньо досліджений нетривалий «одеський період» в біографії Д. Журавського. Радянський дослідник біографії та творчості статистика М. Птуха вказував, що в кінці 1830-х рр. Д. Журавський знов пішов на державну службу (це було дивно, бо, за свідченнями сучасників, «Д.П. Журавський завжди вважав казенну службу обтяжливою для себе й ухилявся від неї в більш юні роки»[4, с. 24]). «За відсутністю в нашому розпорядженні достовірних відомостей, – писав М. Птуха, – важко сказати, чому Журавський знов змінив свої зайняття; після утворення міністерства державного майна перейшов на службу до цього відомства й переїхав до Кам'янець-Подільського, а звідти до Одеси. У 1841 – 1842 рр. Журавський працював у Варшаві в комісії фінансів». Більше нічого

про перебування Д. Журавського в Одесі М. Птуха не вказав, не згадавши і про праці статистика написані під час його служби у цьому місці. Проте саме у 1840 р. в провідній газеті краю «Одесском вестнике» було вміщено три публікації Д. Журавського, що потребують введення до наукового обігу та належного аналізу. Зазначені публікації, що мали загальну назву «Про Англійський банк й лондонську біржу для фондів» можна розглядати, як одну статтю з продовженням в трьох числах газети, хоча сам Д. Журавський називав їх окремими статтями й дві перші з них мали ще й свої підзаголовки.

Перша стаття цього циклу з підзаголовком «Англійський банк» була присвячена початку діяльності установи та її взаємовигідним стосункам з урядом, що призвели до суттєвих результатів. Спираючись на офіційні відомості, автор вказував на швидкий розвиток банку, як головного позичальника британського уряду. В якості основних показників цього розвитку Д. Журавський вказував на зростання загального капіталу, юридичну заборону конкурентів та величезні суми дивідендів. Статистик зазначав, що монополією на право випуску грошових облігацій та білетів на початку своєї діяльності установа реалізовувала невпевнено, передусім через діяльність керівників банку[5].

Друга стаття з підзаголовком «Лондонська біржа для фондів (the stock Exchange)» була присвячена формуванню Лондонської біржи, що виокремилася з Англійського банку. У статті приділено багато уваги саме єврейським комерсантам, які після вигнання з Іспанії переселили до Голландії, а згодом до Англії за часів короля Вільгельма III. У якості прикладу дослідник вказав на діяльність Соломона де Медіна, що супроводжував Джона Черчіля, герцога Мальборо у поході у Війні за іспанську спадщину. Письменники та частина публіки тоді погано ставилася до ажіотажних спекуляцій на біржі, однак, як зазначав Д. Журавський, це не зупинило стрімкого зростання зазначеної установи, притому, що її спекуляції значно збільшувалися під час військових кампаній. В цілому, роль підприємців-євреїв у тогочасному розвитку біржі Д. Журавський оцінював позитивно[6].

В третій статті Д. Журавський згадував про значні послуги, що надала Лондонська біржа британському уряду під час Наполеонівських війн протягом 1802 – 1816 рр. Коли після 1816 р. закінчилися операції з урядом, біржа не лише не занепала, але й

поширила свої операції на інші країни: «тоді члени товариства, з яких чимало ніде не бували далі своєї біржі почали роз'їжджати по всій Європі, від Лондона до Парижу, від Мадриду до Петербургу, купуючи іноземні облігації, що невдовзі стали продаватися на Лондонській біржі так само зручно, як і англійські державні фонди до 1816 року». Подальшому поширенню впливу в Європі, за словами Д. Журавського, посприяли і певні зміни в організації самої біржі. «Відтоді, – зазначав статистик, – Лондонська біржа для фондів зробилася наймогутнішою установою Європи, вплив якої не лише є завжди відчутним на англійських ринках, але поширюються навіть на усі іноземні біржі». Д. Журавський наголошував, що вплив цієї біржі був набагато більшим, ніж «декрети європейських правителів» («Фінансові плани Пруссії, Австрії, Франції та Іспанії часто не вдавалися лише тому, що міністри не порадилися попередньо з найвпливовішими членами Лондонського біржового товариства для фондів. Могутність цієї установи не обмежується лише Європою, але поширюється і на Новий світ: армії Болівара, Сен-Мартена та О'Гіджинса були одягнені та забезпечені усім необхідним піклуванням Лондонської біржі для фондів й, можна сказати, вона була причиною незалежності та безкінечної анархії американських іспанців».

Д. Журавський звертав увагу на надзвичайне поширення серед англійського населення цінних паперів біржі, особливо щодо розробки американських копалень («В усіх частинах міста: в конторі негоціанта, у вітальні пера, в палаті депутатів і в церквах, скрізь розмінювалися й з жадобою розкуповувалися купони, що видавав біржовий комітет»). Статистик вказував й на ризик цих операцій: хтось на них заробив величезні кошти й навіть купиш шляхетство, хтось – збанкрутився.

Торкаючись сучасного йому стану лондонської біржі, Д. Журавський, між іншим, зазначав: «Слід відзначити, що серед усіх спекулятивних хвилювань, євреї зберегли дотепер свій вплив на біржові справи, який вони мали, ще на початку створення товариства й що, за вельми нечисленними виключеннями, вони роблять честь своїй установі точним виконанням своїх зобов'язань». Загалом позитивна оцінка фінансової діяльності євреїв підтверджувала прогресивний характер поглядів автора статті (слід згадати, що в тогочасній Російській імперії євреї піддавалися не лише дискримінації, але й, нерідко, необґрунтованій критиці за свою економічну діяльність).

Д. Журавський явно захоплювався діяльністю головної британської фінансової установи. «Ми б зі задоволенням навели б тут кілька інших цікавих подробиць про внутрішній склад та управлінні Лондонської біржі для фондів про її управління та дії...» – писав він наприкінці останньої статті, й ремствував на те, що на заваді цьому була жорстка конфіденційність, якої суворо дотримувалися члени зазначеної фінансової організації [7].

Розглянуті вище статті Д. Журавського на сторінках «Одесского вестника» свідчать, що в сферу інтересів визначного статистика входило не лише господарство Російської імперії та окремих її частин (як це вважали деякі дослідники). З іншого боку, звертаючись до теми функціонування лондонської біржі та банку Д. Журавський відгукався на потреби Одеси, як найбільшого міста та економічного центру тодішньої України. Адже саме в Одесі тоді діяла перша на Наддніпрянщині біржа й саме Одеса була одним з найбільших в Україні центрів приватного банківського кредиту. І банківській і біржовій сфері економічного життя Одеси безперечно згодився б досвід найпотужнішої країни тодішнього світу. Статті Д. Журавського, вочевидь, мали в Одесі певний резонанс й він на нетривалий час увійшов до плеяди прогресивних та досить освічених діячів, що мешкали тоді у цьому місті (між іншим, на шпальтах «Одесского вестника» 1840 г. Д. Журавський опублікував свій переклад з французької твору про індійську архітектуру[8], підписавши його криптонімом «Д.Ж.», що пізніше був розшифрований в огляді публікацій газети [9]. Нажаль, як зазначалося вище, Д. Журавський невдовзі залишив Одесу переїхавши до Варшави, а потім – до Києва. Проте Одеса і пізніше залишалася в колі його наукових інтересів (наприклад, в розробленому проекті Д. Журавським створення мережі статистичних комітетів, що включав «Міркування про статистичний комітет в м. Одесі»[4, с. 113, 116 – 117], або в славнозвісному описі Київської губернії, де містилося чимало інформації про торговельні, зокрема, чумацькі, шляхи з Київщини до Одеси й перевезення цими шляхами[10]).

«Одеський період» в діяльності Д. Журавського безперечно потребує подальшого дослідження (з можливим залученням архівних джерел), так само, як і місце Одеси загалом у науковому доробку цього визначного українського статистика.

Література та джерела

1. Українська економічна думка: Хрестоматія / [упоряд., наук. ред, авт. вступ. розд. і біогр. дов. С.М. Злупко]. – К.: Знання, 1998. – 448 с.
2. Гаврилюк Л.О. Журавський Дмитро Петрович [Електронний ресурс] / Л.О. Гаврилюк // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Zhuravsky_D. – Дата звернення: 11.11.2015.
3. Петровська Н.А. Генезис економічної думки в період підготовки та здійснення реформи 1861 р. / Петровська Н.А. // Історія економічної думки України: Навч. посібник / Р.Х. Васильєва, Л.П. Горкіна, Н.А. Петровська та ін. – К.: Либідь, 1993.
4. Птуха М.В. Д.П. Журавский. Жизнь, труды, статистическая деятельность / М.В. Птуха. – М.: Госсиздат, 1951. – 123 с.
5. Журавский Д. П. Об Английском банке и лондонской бирже для фондов. I. Английский банк / Д. П. Журавский // Одесский вестник. – 1840. – 9 марта.
6. Журавский Д. П. Об Английском банке и лондонской бирже для фондов. II. Лондонская биржа для фондов (the stock Exchange) / Д. П. Журавский // Одесский вестник. – 1840. – 13 марта.
7. Журавский Д. П. Об Английском банке и лондонской бирже для фондов (Окончание) / Д.П. Журавский// Одесский вестник. – 1840. – 16 марта.
8. Д.Ж. Индийские памятники / Д.Ж.// Одесский вестник. – 1840. – 4 мая.
9. К читателям // Одесский вестник. – 1840. – 25 декабря.
10. Журавський Д. Статистическое описание Киевской губернии, изданное тайным советником сенатором Иваном Фундуклеем. — СПб.: Тип. МВД, 1852. – Ч.1.

REFERENCES

1. ZLUPKO, S.M. (ed.) (1998) *Ukrayins'ka ekonomichna dumka: Khrestomatiya – Ukrainian economic thought: Readings*. Kyiv: Znannia. (In Ukrainian).

2. HAVRYLYUK, L. O. (2005) Zhuravs'kyu Dmytro Petrovych. In : Smoliy, V. A. et al. (eds.) Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny - Encyclopedia of History of Ukraine. Vol. 3 E-Y. Kyiv: Naukova dumka. (In Ukrainian).
3. PETROVSKA, N.A. (1993) Henezys ekonomichnoi dumky v period pidhotovky ta zdiisnennia reformy 1861 r. – The genesis of economic thought in the preparation and implementation of reforms in 1861. In: Vasylieva, R.Kh. et al. Istoriia ekonomichnoi dumky Ukrainy – History of Economic Thought Ukraine. Kyiv: Lybid. (In Ukrainian).
4. PTUKHA, M.V. (1951) D. P. Zhuravskij. Zhizn', trudy, statisticheskaja dejatel'nost' – D. P. Zhuravsky. Life, work, the statistical activities. Moscov: Hossyzdat. (In Russian).
5. ZHURAVSKYI, D. P. (1840) Ob Anglijskom banke i londonskoj birzhe dlja fondov. I. Anglijskij bank – On the Bank of England and the London Stock Exchange for the funds. I. Bank of England. Odesskyi vestnyk – Odessa herald. 9th Marz. (In Russian).
6. ZHURAVSKYI, D. P. (1840) Ob Anglijskom banke i londonskoj birzhe dlja fondov. II. Londonskaja birzha dlja fondov – On the Bank of England and the London Stock Exchange for the funds. II. London Stock Exchange for the funds. Odesskyi vestnyk – Odessa herald. 13th Marz. (In Russian).
7. ZHURAVSKYI, D. P. (1840) Ob Anglijskom banke i londonskoj birzhe dlja fondov (Okonchanie) – On the Bank of England and the London Stock Exchange for the funds (End). Odesskyi vestnyk – Odessa herald. 16 th Marz. (In Russian).
8. D., Zh. (1840) Indijskie pamjatniki – Indian monuments. Odesskyi vestnyk – Odessa herald. 4th Maj. (In Russian).
9. Odesskyi vestnyk – Odessa herald. (1840) K chitateljam – To readers. 25th Dezember. (In Russian).
10. ZHURAVSKYI, D. (1852) Statisticheskoe opisanie Kievskoj gubernii, izdannoe tajnym sovetnikom senatorom Ivanom Fundukleem – Statistical description of the province of Kiev, published privy councilor senator Ivan Fundukleem. Ch.1. St. Peterburg: Printing House of Ministry of Internal Affairs. (In Russian).

Надійшла до редакції 28 вересня 2015 р.